

Tóth Terézia Erika¹

„A világ ezután nem ugyanaz, mint azelőtt volt” – Korszakváltás a német külpolitikában?

Oroszország ukrajnai háborúja „korszakváltást” idézett elő Európában, ami közvetlen következményekkel járt a német külpolitika számára. Olaf Scholz német szövetségi kancellár 2022. február 27-én a Bundestagban elmondott beszédében új külpolitikai irányvonalat jelentett be, olyan elveket kérdőjelezett meg, amelyekben Németországban az elmúlt harminc évben konszenzus volt. A beszéd egy „új korszak” kezdetét jelzi a német kül-, biztonság- és energiapolitikában. A külpolitikába beépítette a katonai elrettentés logikáját azáltal, hogy 100 milliárd eurós katonai beruházást ígért, és azt is, hogy a német védelmi kiadások el fogják érni a bruttó hazai termék 2%-át, eleget téve a NATO elvárásának. A háború rádöbbsentette Németországot arra, hogy a sikeresnek bizonyult német külpolitika egyik pillére, az Oroszországhoz való közeledés kudarcot vallott, ráadásul Németország az energiafüggősége okán súlyosan kiszolgáltatott Oroszországnak. Az energiaátállási célokat nem lehet tartani, és fő kihívás lett a német gazdaság versenyképességének fenntartása. A német külkapcsolatokban a pragmatizmus helyett az értékalapú külpolitika, a biztonságpolitikában az európai védelem erősítése került előtérbe. Németország akkor tud a súlyának megfelelő, vezető szerepet betölteni Európában, ha következetesen a változások élére áll. Németország sem lesz ugyanaz, mint volt, de a külpolitikában teljes fordulatról nincs szó: Németország továbbra is elveti a különutasságot, a multilaterális, az európai és a transzatlanti szolidaritás a német külpolitika sarokköve marad.

Kulcsszavak: Németország, külpolitika, biztonságpolitika, paradigmaváltás, ukrajnai háború, Oroszország-politika

„The world after is not the same as the world before” – A Turning Point in German Foreign Policy?

Russia's war in Ukraine has triggered a „change of era” in Europe, with direct consequences for German foreign policy. In a speech in the Bundestag on 27 February 2022, German Chancellor Olaf Scholz announced a new foreign policy direction, challenging principles on which Germany had been in consensus for the past 30 years. The speech marks the beginning of a „new era” in German foreign, security and energy policy. In his speech he has incorporated the logic of military deterrence into foreign policy by promising 100 billion euros of military investment and that German defence spending will reach 2 per cent of gross domestic product, meeting NATO's expectations. The war made Germany realize that one of the pillars of its successful foreign policy, rapprochement with Russia, had failed, moreover, Germany was severely vulnerable to Russia due to its energy dependence.

¹ Tóth Terézia Erika diplomata, a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikai Tudományok Doktori Iskolájának doktora. E-mail: drtothtereziaerika@gmail.com

Energy transition targets cannot be met and maintaining German economic competitiveness has become a major challenge. German foreign relations have shifted from pragmatism to a values-based foreign policy, and security policy has focused on strengthening European defence. Germany can only play a leading role in Europe that is commensurate with its weight if it is consistently at the forefront of change. Germany itself will not be the same as it was, but there will be no complete turnaround in foreign policy: Germany will continue to reject unilateralism, while multilateralism, European and transatlantic solidarity will remain the cornerstones of German foreign policy.

Keywords: Germany, foreign policy, security policy, paradigm shift, war in Ukraine, Policy towards Russia

Bevezetés

A 2021 végén hivatalba lépett német „jelzőlámpa-koalíció” egyfajta átmenetnek ígérkezett a 16 éves Merkel-korszak folytonosságával szemben. Olaf Scholz szociáldemokrata szövetségi kancellár a Zöldekkel és a Szabaddemokrata Párttal együtt kormányzó koalíció vezetőjeként Angela Merkel külpolitikájának folytatását, gazdasági pragmatizmusát ígérte, beleértve az Oroszországgal, Kínával kapcsolatos politikát is. Ezzel szemben Annalena Baerbock zöldpárti külügyminiszter a változtatás igényével lépett fel, amelyhez értékalapú külpolitikát hirdetett meg, és prioritásként jelölte meg az emberi jogi politikát és a klímavédelmet. Senki nem számított arra, hogy a koalíciónak a kezdetektől óriási stratégiai kihívásokkal kell szembenéznie. Hamar láthatóvá vált, hogy a német külpolitika folytonossága nem (most sem) illeszkedik a gyorsan, drámaian változó nemzetközi környezethez. A változás szükségessége azonban súlyos dilemmákat vet fel.

Oroszország 2022. február 24-én elindított ukrajnai háborúja sokkhatásként érte Németországot is. A német külpolitikai stratégiában napokon belül drasztikus fordulat következett be. Olaf Scholz még az első száz napját sem töltötte el a kancellár hivatalában, amikor sok évtizedes tabuk dőltek meg, olyan alapvetések, amelyek nemcsak a német külpolitika változását jelzik, hanem azt is előrevetítették, hogy maga Németország is megváltozik. 2022. február 27-én a Bundestag ukrajnai helyzettel foglalkozó, vasárnapi rendkívüli ülésén Scholz kancellár történelmi kormánynyilatkozatot tett, amelyben megállapította, hogy a háború visszatérése miatt Európában korszakváltásnak vagyunk tanúi, történelmi fordulópontot élünk (*Zeitenwende*): „Ez azt jelenti: a világ ezután nem ugyanaz, mint azelőtt volt.” A kancellár határozottan elítélte a putyini agressziót, fellépett a béke, a szabadság, a demokrácia és a jólét védelme érdekében. Felhívta a figyelmet arra, hogy Putyin új valóságot teremtett, és válaszként közölte: Németország kész fegyvereket szállítani Ukrajna védelmére. Tapssal fogadták, amikor a kancellár bejelentette, hogy még abban az évben a Bundeswehr fejlesztésére 100 milliárd eurót biztosítanak Németország krónikusan alulfinanszírozott fegyveres erői számára, hogy eleget tegyen „nemzeti és nemzetközi kötelezettségeinek”, valamint a német védelmi kiadásokat a GDP

2%-ára fogják felemelni (megfelelve a 2024-ig teljesítendő NATO-előírásnak is, miközben az 2021-ben még az 1,5%-ot sem érte el).² Az előző napon Németország engedélyezte a fegyverek átadását Ukrajnának, beleértve páncéltörő és légvédelmi rendszereket is. A szövetségi kormány ezután elhatározta, hogy a különalpból 35 darab, atomfegyverek hordozására is alkalmas F-35-ös amerikai harci gépet és 15 darab elektronikai hadviselésre szolgáló Eurofighter Typhoon vadászbombázót is vásárol.

Ezen döntések után nem maradtak el az olyan kommentárok sem, mint „Az az ország, amely Vlagyimir Putyin orosz elnökkel szimpatizált, egyik napról a másikra Kijev fegyverszállítójává változott.”³ Ez a kijelentés azonban nem állja meg a helyét, mivel a német elit és a közvélemény 2022. február 24. előtt is megosztott volt az ukrán válságban. Az Oroszországgal kapcsolatos német álláspontot alapvetően három tényező alakította: az a remény, hogy az Oroszországgal való partnerség helyreállítható, félelem az Oroszországgal való konfrontációtól és az Oroszországhoz fűződő gazdasági kapcsolatok súlya.⁴ 2014-ben, amikor Oroszország megszállta a Krím félszigetet, Berlin a Moszkva elleni uniós szankciók élére állt. A 2016-ban kiadott fehér könyvben, a német biztonságpolitikai stratégiában Oroszország már biztonsági kihívásként jelent meg, amely nyíltan megkérdőjelezi az európai békerendet.⁵

A szövetségi kormány arról is döntött, hogy Németország csökkenti az energiafüggettségét Oroszországtól, ennek érdekében felgyorsítja az átállást a megújuló energiára. Támogatva az európai partnerekkel az Oroszországgal szemben elrendelt szankciókat, Németország megszakította az orosz bankok és állami vállalatok finanszírozását, megakadályozta új technológiák Oroszországba irányuló exportját, hozzájárult a jelentős orosz bankok Swift-rendszeréről történő leválasztásához is.⁶ Sőt, az is eldőlt, hogy nem engedélyezi a mások által régóta vitatott, de számára fontosnak tartott és már elkészült Északi Áramlat 2 gázvezeték üzembe helyezését sem.

A német külpolitika irányváltása nem volt kérdéses. Ennek jellege, tartalma és mélysége még nehezen felmérhető, de bizonyos jellemzői és eredményei már láthatók. A jelen tanulmány különösen a német Oroszország-politika és általában a német kül- és biztonságpolitika változására, dilemmáira fókuszál, anélkül, hogy taglalná az ukrainai háború, az Oroszországgal szembeni szankciók hatásait, a belpolitikai, gazdasági válságkezelést és a társadalmi béke megőrzése érdekében elhatározott szociális tehermentesítő csomagokat.

² Deutscher Bundestag: *Bundeskanzler Olaf Scholz: Wir erleben eine Zeitenwende*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: bundestag.de [2022. 03. 02.].

³ Bollfrass, Alex: *Germany's Security Revolution Is Already Stalling*. [online], 2022. 04. 21. Forrás: foreignpolicy.com [2022. 08. 12.].

⁴ Kiss J. László: *Berlin, Moszkva, Washington az ukrán válságban. Az ukrán válság mint a német politika tesztetete*. [online], *Grotius Tanulmányok*, 2014. 05. 09. Forrás: grotius.hu [2023. 05. 30.].

⁵ Bundesministerium der Verteidigung: *Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. [online], 2016. 07. 13., 31–32. Forrás: bmvg.de [2022. 05. 08.].

⁶ Bundesregierung: *Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: bundesregierung.de [2022. 04. 02.].

Az orosz–ukrán háború közvetlen hatásai a német külpolitikára

Nevezhetjük korszakváltásnak vagy történelmi fordulópontnak, ami Európában zajlik, amióta a háború visszatért a kontinensre, de a ZDF kommentátorának is igaza lehet: „Talán egyáltalán nem fordulópont szemtanúi vagyunk, hanem csak felébredünk az álmunkból, és meg kell látnunk, hogy a világ olyan, amilyen, hogy csak nagyobb hatalom képes korábban tartani a hatalmas agresszorokat.”⁷ Annyi bizonyos, Thomas Risse szavaival élve, hogy „Putyin Ukrajna elleni agressziós háborúja felébresztette Németországot és Európát a külpolitikai Csipkerózsika-álmából”⁸.

Az ukrajnai háború egy csapásra világossá tette, hogy a német külpolitikában halaszthatatlan paradigmaváltás szükséges, a korábbi tartózkodás kultúráját érintő változások a kritikus szakaszukba értek. A német vezetés már 2014-ben meghirdette, hogy Németországnak határozottabb külpolitikát kell folytatnia, nagyobb felelősséget kell vállalnia a világpolitikában. Joachim Gauck szövetségi elnök már 2014 januárjában, a Münchener Biztonsági Konferencián felhívta a figyelmet arra, hogy Németországnak a súlyának megfelelő szerepet kell játszania, „korábban, határozottabban és érdemibb módon” kell választ adnia a nemzetközi rend változásaira és kihívásaira.⁹ Steinmeier külügyminiszter és Ursula von der Leyen szövetségi védelmi miniszter ugyanezt az üzenetet fogalmazta meg.¹⁰ Valódi fordulatra azonban csak 2022. február 24. után került sor. A háború rádöbentette Németországot arra a felismerésre, hogy a keleti politikája (*Ostpolitik*), a kereskedelmen, a gazdasági kapcsolatokon alapuló változás politikája (*Wandel durch Handel*), amelytől azt remélték, hogy Oroszországot a gazdasági együttműködésen keresztül meg lehet változtatni a demokratikus fejlődés irányába, és be lehet vonni a kollektív európai biztonság fenntartásába, kudarcot vallott. 2014 óta Angela Merkel volt az Oroszország és Ukrajna közötti közvetítés mozgatórugója, ezért az a tény, hogy az ukrajnai háború kirobbanását nem lehetett megakadályozni, az eddigi német diplomácia realitásérzékét is komolyan megkérdőjelezte.

A korszakváltással meghirdetett német külpolitikában a hangsúlyok megváltoztak. A változások legszembetűnőbb jele, hogy Németország nagy volumenben kész nehézfegyvereket szállítani konfliktusövezetbe. Jóllehet, az ország korábban is szállított fegyvereket harcoló félnek, 2014-ben az ISIS ellen harcoló kurdok számára,¹¹ és a fegyverszállításokat a fegyverexport-politikai elvek is megengedték. Az ukrajnai szállítások minősége (nehézfegyverzet) és volumene azonban példa nélküli és kiemelkedő. Mindazonáltal a szakmai vélekedés és a szövetségesek állásfoglalása szerint az ukrán önvédelem nemzetközi

⁷ Hano, Johannes: *Multilateralismus, ein Zauberwort im Ukraine-Krieg verpufft*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: zdf.de [2022. 05. 08.].

⁸ Risse, Thomas: *Zeitenwende? Putins Krieg und was er für die Zukunft der liberalen Weltordnung bedeutet. Klar ist: Deutschland braucht eine außenpolitische Trendwende*. [online], 2022. 03. 24. Forrás: internationalepolitik.de [2022. 11. 10.].

⁹ Bundespräsident: *Eröffnung der 50. Münchener Sicherheitskonferenz* [online], 2014. 01. 31. Forrás: bundespraesident.de [2023. 09. 10.].

¹⁰ *Zeitenwende | Wendezeiten, Sonderausgabe des MSR zur deutschen Außen- und Sicherheitspolitik*, [online], 2020. Forrás: securityconference.org [2023. 10. 10.].

¹¹ Hettyey András (2015): Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? *Nemzet és Biztonság*, 8(1), 46–64.

legitimációja miatt ez az eset „jogos kivételnek” tekintendő.¹² A német kormánykoalíciónak az ukrajnai háború miatt ugyanazzal a dilemmával kellett szembenéznie, mint 24 évvel korábban. Akkoriban a szociáldemokraták és a német külpolitikai tradíció egyik alappillére, a pacifizmus iránt elkötelezett zöldpárti politikusok közvetlenül a hivatalba lépésük után, Gerhard Schröder szociáldemokrata kancellárral és Joschka Fischer zöldpárti külügyminiszterrel 1999 márciusában kezdeményezték a Bundeswehr részvételét a Szerbia elleni légitámadásokban. Annak idején a NATO-beavatkozás célja a népirtás megállítás volt a Balkánon, most az orosz katonai agresszió megállítás és az ukrán önvédelem támogatása a cél, amely legitimálja a német magatartást.

Az Oroszországgal való pragmatikus együttműködés, a korábban a Schröder kancellár által képviselt, a német gazdasági érdekeket előtérbe helyező külpolitika helyett a normatív, értékalapú külpolitika került előtérbe, amelynek fő képviselői a Zöldek, de az a Szociáldemokrata Párt is, amely eddig a „keleti politika” jegyében hagyományosan azt hirdette, hogy a gazdasági kapcsolatok politikai partnerségre vezetnek Oroszországgal.

Értékalapú külpolitika

A jelzőlámpa-koalíció és Annalena Baerbock külügyminiszter a hivatalba lépésekor, legalábbis a retorika szintjén, azonnali külpolitikai váltást hajtott végre, meghirdetve, hogy a német külpolitikának „értékalapúnak” kell lennie. A 2021. december 7-én aláírt koalíciós szerződésben a felek a német érdekeket az európai érdekek tükrében határozzák meg, és kijelentik, hogy Németország legnagyobb tagállamként különleges felelősséget vállal az Európai Unió szolgálatában, amely külpolitikájában elkötelezett a béke, az emberi jogok nemzetközi védelme és a konfliktusok elkerülése mellett. Kinyilvánítják, hogy értékalapú és európaibb kül-, biztonság- és fejlesztéspolitikát kívánnak folytatni. Németország kész a konstruktív párbeszédre Oroszországgal a nemzetközi jog, az emberi jogok és az európai békerend elvei alapján, miközben figyelembe veszi az európai partnerek érdekeit és a fenyegetettségeiket is. Követeli az Ukrajna destabilizálására irányuló kísérletek és az Ukrajnában zajló erőszak azonnali befejezését.¹³

A Zöldek 2021. évi szövetségi választási programja is leszögezi: a külpolitikájuk kiindulópontja egy megerősített, cselekvőképes Európai Unió, és azon kívül is bátran képviselni kívánják azokat az értékeket, amelyeken az unió alapul. Oroszországot egyre tekintélyelvűbb államnak nevezi, amelynek külpolitikája mind nagyobb veszélyt jelent a demokráciára, a stabilitásra és a békére az Európai Unióban és a szomszédságban. A Zöldek támogatják az oroszországi civil társadalmat az emberi jogokért, a demokráciáért, a jogállamiságért folytatott harcukban. A szankciók enyhítését az EU feltételeihez kötik, szükség esetén készek szigorítani azokat. Követelik, hogy az orosz kormány hajtsa végre a minszki megállapodásban vállalt kötelezettségeit. Az Északi Áramlat 2 vezeték

¹² Brzoska, Michael: *Grenzen für Rüstungsexporte*. [online], 2022. 08. 25. Forrás: ipg-journal.de [2023. 05. 30.].

¹³ *Mehr Fortschritt wagen, Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen SPD, Bündnis 90/Die Grünen und FDP*. [online], 2021, 104–125. Forrás: spd.de [2023. 06. 23.].

projektjének leállítása mellett érvelnek, mondván, az nem szolgálja a klímavédelemet, az Európai Unió energetikai és geostratégiai érdekei ellen irányul, és Ukrajna stabilitását veszélyezteti.¹⁴

A meghirdetett értékalapú külpolitika hangsúlyváltást jelent, nem pedig az ország érdekei elleni fellépést, maga Annalena Baerbock külügyminiszter fogalmazott így: „Az értékek és az érdekek nem ellentétesek; az érték- és érdekalapú külpolitika különválasztása zsákutcába vezet. Piacgazdaságként Németország csak akkor tudja sikeresen képviselni a gazdasági érdekeit, ha a tisztességes piacra jutás és a munkavállalókkal való tisztességes bánásmód értékeit is megvédi. Ha megengedi, hogy más szereplők ne tartsák be a szabályokat, akkor a német gazdaság komoly versenyhátrányba kerül.”¹⁵ Az értékalapú külpolitika elvből elutasítja az erőszakot mint eszközt. Baerbock kitart a morális elvek, normák mellett. Az értékalapú politika hátránya abban áll, hogy kevésbé hajlik a kompromisszumokra, e tekintetben eltér Merkel kancellár politikájától, aki a gazdasági hátrányokért cserébe politikai előnyöket tudott érvényesíteni és fordítva.¹⁶ Az érdekeket és az értékeket egyaránt szem előtt tartó külpolitikára való törekvés Merkel kancellári idején is megmutatkozott. Az energiapolitikát leszámítva, Merkel sok tekintetben eltávolodott elődje külpolitikájáról, mind Oroszország, mind Kína emberi jogi politikáját illetően születtek elítélő állásfoglalások, és a 2014-től Oroszország ellen elhatározott szankciók támogatásakor is számolnia kellett azok német gazdaságot érintő kedvezőtlen hatásaival.¹⁷ A kancellár szembekerült a német ipari lobbival is, amely kezdetben tiltakozott a szankciók bevezetése ellen.¹⁸ Az Ukrajna elleni orosz agressziós háború megmutatta, milyen veszélyei vannak a nagymértékben a német gazdasági érdekekre (az olcsó gázra) alapozó Oroszország-politikának. Baerbock beszédeiben azonban visszatérő vezérmotívum, hogy „nem szabad magunkat függővé tenni”. A függőségek csökkentése jól illeszkedik pártja programjába is, amely az energiaellátás jelentős decentralizálására is törekszik.¹⁹

A német külpolitika egységes abban, hogy Putyin orosz elnök súlyos normaszegést hajtott végre, és ez semmilyen módon nem tolerálható. A német történelem tanulságaiból következik, hogy Németországnak olyan békerend, a második világháború után kialakult,

¹⁴ *Grünes Wahlprogramm zur Bundestagswahl 2021*. [online], 2021. 09. 26., 11–13, 217–218, 229–230. Forrás: gruene.de [2023. 10. 30.].

¹⁵ Lau, Jörg – Shafy, Samiha: „*Werte und Interessen sind kein Gegensatz*”. [online], 2021. 12. 22. Forrás: auswaertiges-amt.de [2022. 10. 11.].

Risse is rámutat: Az „értékalapú” és az „érdekevezérelt” külpolitika szembeállítás helytelen, nem felel meg a jelen kihívásainak, mert aki nem támogatja a demokráciát, a jogállamiságot és a piacgazdaságot Moldovában és Georgiában, egyértelmű EU-csatlakozási perspektívával, az nem értette meg a Putyin-féle agressziós háború jelentette biztonságpolitikai kihívásokat. Lásd Risse 2022.

¹⁶ Kiss J. László: *Németország válaszüton: Atomkraft: Ja, bitte? Marad a német kormány?* [online], 2022. 07. 29. Forrás: youtube.com [2022. 08. 05].

¹⁷ Habár a szankciók nem érintették az energiaszektort, az öt keleti tartomány kereskedelmi volumene 28%-kal csökkent, Szászországé 72%-kal. Lásd *Fünf-Jahres-Bilanz der Einbußen im Osthandel, Russland-Sanktionen treffen vor allem Sachsens Industrie*. [online], 2019. 07. 17. Forrás: manager-magazin.de [2023. 05. 30.].

¹⁸ Forsberg, Tuomas (2016): From „Ostpolitik” to „Frostpolitik”? Merkel, Putin and German Foreign Policy Towards Russia. *International Affairs*, 92(1), 21–42.

¹⁹ Sasse, Stefan: *Ein Jahr „wertebasierte Außenpolitik” – was bleibt?* [online], 2022. 10. 26. Forrás: deliberationdaily.de [2022. 10. 30.].

az ENSZ Alapokmányának megfelelő nemzetközi jogi berendezkedés és gyakorlat mellett kell fellépnie, amely kizárja a háborúkat. Ebből is adódik, hogy Oroszország háborús agressziója után Németország értékalapú, normaorientált külpolitikája került előtérbe. Felrója, hogy az a külpolitika, amely határozottan elutasítja az elsősorban gazdasági érdekeken alapuló, az értékeket kevésbé figyelembe vevő politika követését, autokratikus rezsimek támogatásához vezethet. Ami ennél is fontosabb: függőséget idézhet elő olyan államok gazdaságpolitikájától, amelyek értékrendszere nem kompatibilis az adott országgal, ahogyan például az Északi Áramlat-projektek révén Németország sebezhetővé tette magát Oroszországtól. Szövetségei is aggódva figyelik Németország Oroszországtól való függését,²⁰ mert tudatában vannak annak, hogy Moszkva ezt a függőséget Németország és más országok ellen fogja felhasználni, amikor csak szükségesnek tartja.²¹

A szövetségi kormánynak az Ukrajna elleni orosz támadással, a nemzetközi jog Oroszország általi megsértésével kapcsolatos álláspontjában egyértelműen megnyilvánul a német kül- és biztonságpolitika értékorientációja. Scholz kancellár a február 27-i beszédében a békére, a szabadságra és a demokráciára hivatkozott mint olyan értékekre, amelyek Ukrajnával közösek és megvédendők. Hasonlóan Christian Lindner szövetségi pénzügyminiszter a háborúhoz kapcsolódó védelmi beruházásokat „a szabadságba való befektetésnek” nevezte.²² A kancellár a beszédében azt is világossá tette, hogy az Oroszország általi akut fenyegetettség időszakában a NATO-szövetség által garantált közvetlen biztonsági érdekek, különösen a kollektív védelem, egyértelműen elsőbbséget kapnak az olyan közvetett német biztonsági érdekekkel szemben, mint az Oroszországgal folytatott német párbeszéd fenntartása vagy a német gazdasági érdekek oroszországi érvényesítése. Az ukrán háború nyilvánvalóvá tette ezt a német hangsúlyváltást, és egyesek rámutattak, hogy noha Németország egy értékközösség tagja, az értékalapú német kül- és biztonságpolitika nem mindig következetes. Láthatóan olyan időkben, amikor Oroszország nem jelent közvetlenül akut fenyegetést, Németország fokozza erőfeszítéseit a német–orosz párbeszéd és megértés érdekében, azonban ezt – a múlt tapasztalatai okán – más államok gyanakvással fogadják. Hamar bizalmatlanság alakulhat ki, mert attól tartanak, hogy egy német–orosz összefogás például Lengyelország vagy Ukrajna biztonságának rovására mehet, és Oroszország hatalmának kiterjesztését szolgálja. Azzal, hogy a német kancellár elkötelezett a NATO és az EU közös érték- és érdekközössége mellett, Németország akut fenyegetés esetén különös tekintettel van a NATO keleti tagállamainak biztonságára. Olyan időkben viszont, amikor nincs ilyen orosz fenyegetés, Németországnak fontosabb, hogy „megértse” Oroszországot, közben pedig csökken a németek érdeklődése a keleti EU- és NATO-tagállamok biztonsági szükségletei iránt.²³

²⁰ Poitiers, Nicolas et al.: *The Kremlin's Gas Wars. How Europe Can Protect Itself From Russian Blackmail*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 10. 11.].

²¹ Ischinger, Wolfgang: *Germany's Ukraine Problem. Europe's Largest Country Needs Time to Adjust to a Dangerous New World*. [online], 2022. 08. 10. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 10. 11.].

²² Deutscher Bundestag: *Plenarprotokoll, 20/19, 27. Februar 2022*. [online]. Forrás: dserver.bundestag.de [2022. 03. 22.].

²³ Berns, Andreas: *Wie glaubwürdig ist unsere Wertebasierte Außen- und Sicherheitspolitik?* [online], *GDISresearch*, 2022/4.

A német versenyképesség és az energiafüggés

Az orosz–ukrán háborúval kapcsolatban a kormány által meghirdetett „korszakváltás” gazdasági szempontból három vitatott és ellentmondásos fókuszpontot foglal magában: 1. a német energiaipar átszervezését a diverzifikáció és az orosz olaj- és földgázszállításoktól való függőség csökkentése és az alternatív energiagazdaság gyorsított fejlesztése révén; 2. a lakosság életszínvonalának és életminőségének megőrzését; 3. a nemzeti és a szövetségi védelmi felkészültség erősítését.²⁴

Az elmúlt évtizedekben Németország a globalizáció legnagyobb nyerteseként az exportban a világ éllovasa volt, egészen 2009-ig.²⁵ A német kereskedelmi többlet 2015–2016-ban elérte a GDP 7–8 %-át.²⁶ (Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy ez az arány az utóbbi évben csökkenő tendenciát mutatott,²⁷ és 2022-re Németország a világexportban a 8. helyre szorult vissza.)²⁸ Németország globális előnye a kereskedelempolitikában konfliktushoz is vezetett a nyugati versenytársaival. Angela Merkel kancellár időszakában Németország geoökonómiai hatalommá vált, a külpolitikai döntéseit nagymértékben a kereskedelmi realizmus határozta meg, és ebben a pragmatikus politikában a német nagyipari vállalatoknak nagy szerepük volt. A sikeres német gazdasági modellben a német technológia és az olcsó orosz nyersanyag kiegészítette egymást. Németország sok tekintetben összefonódott Oroszországgal. A német gazdaság az orosz nyersanyagoktól és energiaforrásoktól, valamint a kínai piactól is függő helyzetbe került, ráadásul olyan országoktól súlyos a függése, amelyeknek a politikai berendezkedése nemcsak nagyon eltérő a németországitól, de amelyek stratégiai kihívói is a Németország és szövetségesei érdekeit szolgáló világrendnek. Kulcskérdés, hogy a függőség csökkentésével egyidejűleg Németország hogyan tudja fenntartani a versenyképességét, amelynek eddig feltétele volt a német technológia és az orosz energia komplementaritása. A gazdaság átalakítása és az energiadiverzifikáció végrehajtása során különösen ügyelni kell arra, hogy az atomenergiából és a szénhidrogénből való kilépés ne váljon a német ipari termelés kárára.²⁹

Fontos dilemmát jelent, hogy az elhatározott, különösen a zöldpárti politika által támogatott német környezetvédelmi fordulat hogyan hajtható végre. A helyzet komplexitását nemcsak a német gazdaságnak az orosz gáztól való függősége mutatja, hanem az is, hogy a tervek szerint átmenetileg éppen az orosz gáz segítette volna a német átállást, az energiafordulatot a környezetszennyező fosszilis energiáktól és az atomenergiától a fenntartható energiákhoz. A koalíciós szerződés olyan célkitűzéseket tartalmazott, hogy 2022-ig be kell zárni az atomerőműveket, ki kell lépni az atomenergia-termelésből,

²⁴ Kleinwächter, Lutz (2022): *Zur Sicherheitsstrategie Deutschlands in der „Zeitenwende“*. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 46(1), 151–167.

²⁵ A világexportban Németországot 2009-ben Kína, majd 2010-ben az Amerikai Egyesült Államok is megelőzte. Lásd *Deutschland rutscht beim Export auf Platz drei*. [online], 2011. 04. 18. Forrás: spiegel.de [2022. 08. 11.].

²⁶ Grömling, Michael et al. (2016): *Der deutsche Leistungsbilanzüberschuss – Fluch oder Segen?* [online], *Wirtschaftsdienst*, 96(11), 787–805.

²⁷ Urmsersbach, Bruno: *Die 20 Länder mit dem größten Handelsbilanzüberschuss im Jahr 2022*. [online], 2023. 08. 29. Forrás: destatis.de [2023. 09. 10.].

²⁸ Statistisches Bundesamt: *Exportüberschuss 2021 im fünften Jahr in Folge gesunken – Importüberschuss im Handel mit Russland*. [online], 2022. 03. 03. Forrás: destatis.de [2022. 10. 10.].

²⁹ Kiss J. 2022.

2030-ig pedig a szénenergia-termelésből. Azonban a háború óta, a szénhidrogén-ársokk közepette nyilvánvalóvá vált, hogy a koalíciós szerződést nem lehet végrehajtani. A fosszilis energia importjának Oroszország általi felfüggesztése ugyanakkor azzal az egyébként pozitív hatással is jár, hogy felgyorsítja a klímaváltozással szembeni intézkedéseket.

Olaf Scholz kancellár Angela Merkel politikájának folytatását ígérte, azonban ő is bírálja Merkelt azért, mert Németországot túlzottan függővé tette Oroszországtól, jóllehet, ebben a német iparnak nagy szerepe volt. Amikor Angela Merkel 2005-ben hatalomra került, Németország az importált földgáz 41%-át szerezte be Oroszországból, az ukrajnai háború kezdetén ez a szám már 55% volt (a maradék 31%-ot Norvégiából és 13%-ot Hollandiából szállították).³⁰ Az orosz kivettség növekedésében leginkább a Gerhard Schröder kancellársága alatt elfogadott Északi Áramlat 1 gázvezeték a felelős. Merkel kancellár nem volt őszinte híve a projektnek, de nem is próbálta leállítani azt, a kancellári időszaka alatt végig kitartott a projekt befejezése mellett.³¹ Az oroszok ezután 2022 júniusától a gázszállításait nehezítették, majd szeptember végétől állítólagos karbantartásra hivatkozva egyoldalúan leállították.³² A Bundestag az „atomtörvény”³³ módosításainak elfogadásával 2022 novemberében lehetővé tette a még üzemben lévő három atomerőmű további működését 2023. április 15-ig. (A kormány indítványát a képviselők 375 igen, 216 nem és 70 tartózkodás mellett fogadták el.) Valójában az utolsó három erőműnek 2022. december 31-én kellett volna lekapcsolnia a hálózatról az atomenergiából való kilépés miatt.³⁴ A Bundestag még 2002-ben döntött az atomenergia villamosenergia-termelésre történő felhasználásának fokozatos beszüntetéséről.³⁵ A Zöldek többsége ragaszkodott az atomerőművek bezárásához, mivel az atomból való kiszállás a zöldidentitás része. A párt megalakuláskor a háborúellenesség és az atomellenesség elsődleges volt, ebből az előbbi feladták az elhatározott fegyverkezés támogatásával. A Zöldek politikájában egy olyan új világméretű szolidaritás jelenik meg, amely egyre népszerűbb, Németországban a Zöldek immár a második legerősebb párt, és a népszerűsége tovább nő, különösen a fiatalok körében.

Németország fontos szerepet játszik az európai szankciópolitikában. A német ipar és a lakossági fűtés ugyanakkor jelentős részben függ az orosz gázimporttól, és a háború óta megugrott energiaárak is súlyos gazdasági károkat okoztak. A szövetségi kormány 2022-ben három tehermentesítő csomagot is elindított, mintegy 100 milliárd euró értékben, annak érdekében, hogy enyhítse az embereket és a gazdaságot érintő

³⁰ Spyropoulos, Sophia – Neubert, Anja: *Zahlt Deutschland noch für russisches Gas?* [online], 2022. 11. 18. Forrás: mdr.de [2022. 11. 19.].

³¹ Molnár Tamás Levente: *Németország a konfrontáció korszakába érkezik. Az orosz–ukrán háború és Németország kísérlete külpolitikájának újrakalibrálására.* [online], *KKI-elemzések*, 2022/13. Forrás: kki.hu [2022. 05. 10.].

³² Spyropoulos–Neubert 2022.

³³ Az 1959-ben elfogadott, az atomenergia békés célú felhasználásáról és a veszélyei elleni védelemről szóló törvény. Lásd Bundesministerium der Justiz – Bundesamt für Justiz: *Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren.* [online], Forrás: gesetziminternet.de [2023. 05. 25.].

³⁴ *Mehrere Grünen-Abgeordnete stimmen gegen Atom-Laufzeitverlängerung.* [online], 2022. 11. 11. Forrás: welt.de [2022. 11. 12.].

³⁵ Bundeszentrale für Politische Bildung: *Atomausstieg – Deutschland verabschiedet sich endgültig von der Kernkraft.* [online], 2023. 04. 14. Forrás: bpd.de [2023. 05. 25.].

energiaköltségek meredek növekedésének pénzügyi hatását.³⁶ A háború a védelem újragondolására készítette a németeket, de nem csak azzal dőlt meg tabu, hogy Németország nyíltan vállalja a fegyverszállítást Ukrajnának és fegyverkezésbe kezdett, a fegyverkezési program költségei kedvezőtlenül befolyásolhatják a német költségvetés stabilitását is, amelynek biztosítása prioritás. (Németországban 2011-ben az alaptörvényben rögzítették az adóssághéket, amelyet csak a vilájárvány alatt függesztettek fel.)

A keleti politika kudarca

Az orosz inváziót megelőzően Németország figyelmen kívül hagyta az Egyesült Államok, Lengyelország és más európai partnerek figyelmeztetéseit, amelyek a Putyinnal való együttműködés veszélyeire hívták fel a figyelmet. Markus Söder bajor miniszterelnök, miközben Angela Merkel volt kancellár és az orosz elnök kapcsolatát védte, március 15-én egy politikai vitaműsorban kijelentette: „Putyin mindenkit becsapott.”³⁷ Volt, aki ehhez hozzátette: valójában a németek magukat csapták be.³⁸

Angela Merkel külpolitikáját sokan bírálták azért, mert gyakran találkozott Vlagyimir Putyinnal, és vonzódott az orosz kultúrához. Valójában Merkel a korábban bevált keleti politikát folytatta, amelyben az elképzelés az volt, Gorbacsov „közös európai ház” gondolatához hasonlóan, hogy Oroszországot békés egymás mellett élésben integrálni kell az európai biztonsági architektúrában, mert „Európa biztonsága csak Oroszországgal lehetséges”. 2014 után módosult az Oroszországgal szembeni német retorika, a német politikai elit döntő részének megváltozott az ítélete Oroszországgal kapcsolatban,³⁹ és maga Merkel kancellár is nemegyszer éles kritikát fogalmazott meg Putyinnal szemben,⁴⁰ de alapvetően nem változtatott az Oroszország-politika irányultságán. Vannak, akik szerint Merken kívül az egész nyugati politikát felelősség terheli azért, mert nem mérték fel, hogy Putyin politikája milyen agresszív potenciált rejt magában, ami háborúhoz vezethet.⁴¹ Súlyos intő jel volt 2008-ban a georgiai háború, majd a Krím orosz megszállása 2014-ben. Merkel ekkor is párbeszédet folytatott Putyinnal, és a nyugat folyamatosan felrótta Németországnak, hogy Schröder kancellár után Angela Merkel és Olaf Scholz is tovább támogatta az Északi Áramlat 2 vezeték megépítését, amelynek célja az orosz gáz közvetlenül Németországba szállítása volt.

2022. június elején Angela Merkel volt kancellárként tett nyilatkozatában „mély cezúrának” minősítette az Ukrajna elleni orosz támadást, mondván, hogy Oroszország

³⁶ Bundesministerium der Finanzen: *Schnelle und spürbare Entlastungen in Milliardenhöhe*. [online], 2022. 12. 16. Forrás: bundesfinanzministerium.de [2023. 10. 10.].

³⁷ Markus Söder bei Lanz (ZDF): „Putin hat uns alle belogen”. [online], 2022. 03. 17. Forrás: fr.de [2023. 04. 14.].

³⁸ Bollfrass 2022.

³⁹ Daehnhardt, Patricia – Handl, Vladimir (2018): *Germany’s Eastern Challenge and the Russia–Ukraine Crisis: A New Ostpolitik in the Making?* *German Politics*, 27(4), 450.

⁴⁰ Merkel: *Putin tritt das Recht mit Füßen*. [online], 2014. 11. 17. Forrás: faz.net [2023. 06. 30.] és Hendrich, Cornelia Karin: *Merkel kritisiert Putin und bittet Ukraine, „klug zu sein”*. [online], 2018. 11. 29. Forrás: welt.de [2023. 06. 30.].

⁴¹ Rüesch, Andreas: *Zauderei und nationale Egoismen: In der Ukraine-Politik erlebt der Westen keine Sternstunde*. [online], 2022. 04. 22. Forrás: nzz.ch [2023. 10. 10.]; Meister, Stefan – Jilge, Wilfried: *Nach der Ostpolitik, Lehren aus der Vergangenheit als Grundlage für eine neue Russland- und Osteuropapolitik*. [online], *DGAP Analyse*, 2022. 12. 06. Forrás: dgap.org [2023. 06. 16.].

inváziója a nemzetközi jog nagyon nyilvánvaló megsértését jelenti. Merkel szolidaritást vállalt a megtámadott Ukrajnával, és támogatta Ukrajna önvédelemhez való jogát.⁴² Angela Merkel a hivatalából történt távozása után fél évvel élő televíziós interjúban megvédte a sokat bírált, François Hollande francia elnökkel együtt közvetített 2015-ös minszki békemegállapodást, amelynek célja a kormányerők és az oroszok által támogatott szakadárók közötti harcok enyhítése volt Kelet-Ukrajnában. Merkel visszautasította azt a felvetést, hogy olyan megbékítésben vett részt, amely végül lehetővé tette az inváziót. Kijelentette: nincs mélység Oroszország Ukrajna elleni „brutális” támadására, amely „nagy hiba Oroszország részéről”. A saját diplomáciáját nem sikeresnek, de helyesnek nevezte, amiért nem kell bocsánatot kérnie: „Megpróbáltam a katasztrófa megelőzése érdekében dolgozni, és a diplomácia attól még nem helytelen, ha nem sikeres. Nem látom, hogy azt kellene mondanom, helytelen volt, és ezért nem is fogok bocsánatot kérni.”⁴³

A kritikusok szerint a német biztonságpolitika egyik alapvető problémája Berlin régóta fennálló Oroszország-politikája, a „Putyin politikájával kapcsolatban megértő” (*Putyin-Versteher*) politikusok Oroszországhoz való viszonyulása.⁴⁴ Gerhard Schröder, Frank-Walter Steinmeier és Olaf Scholz egyaránt a Szociáldemokrata Párt azon politikusai közé tartoznak, akiknek oroszbarát politikája a párt keleti politikája iránti nosztalgiájában gyökerezik.⁴⁵ Az Északi Áramlat vezetékek projektje Gerhard Schröder hivatali idejének lejártával kezdődtek, a volt német kancellár ekkor az orosz állami irányítású Nordstream AG (a Gazprom leányvállalatának) elnöke lett. Az orosz–ukrán konfliktus kieleződésekor Schröder sok bírálatot kapott azért, mert vonakodott megszakítani az üzleti kapcsolatait Oroszországgal és az orosz energetikai cégekkel.

Frank-Walter Steinmeier szövetségi elnök, aki korábban Angela Merkel kormányának külügyminisztere volt, önkritikát gyakorolt, amikor beismerte, hogy hibát követett el az Oroszországgal kapcsolatos politikát illetően, Putyin megítélésében, és nem hallgatott eléggé a figyelmeztetésekre.⁴⁶ Az elnök 2022 áprilisában vont először mérleget keserű hangnemben Oroszország-politikájának hibáiból:

„Az Északi Áramlat 2-höz való ragaszkodásom egyértelműen hiba volt. Olyan hidakhoz ragaszkodtunk, amelyekben Oroszország már nem hitt, és amelyekre a partnereink figyelmeztettek minket. [...] Kudarcot vallottunk egy közös európai ház létrehozásában, amelyben Oroszország is helyet foglal. Kudarcot vallottunk azzal a kísérlettel, hogy Oroszországot egy közös biztonsági architektúrába integráljuk.”⁴⁷

⁴² ARD Tagesschau: *Merkel äußert sich. „Barbarischer Angriffskrieg Russlands”*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: tagesschau.de [2022. 06. 03.].

⁴³ Angela Merkel: „Ich habe versucht, in die Richtung zu arbeiten, dass Unheil verhindert wird und Diplomatie ist ja nicht, wenn sie nicht gelingt, falsch gewesen. Ich sehe nicht, dass ich jetzt sagen müsste, das war falsch und werde mich deshalb auch nicht entschuldigen.” *Angela Merkel im Gespräch*. [online], 2022. 06. 07. Forrás: www.ardmediathek.de [2022. 06. 08.]; Moulson, Geir: *No Apologies: Germany's Merkel Defends Approach to Ukraine*. [online], 2022. 06. 07. Forrás: apnews.com [2022. 06. 08.].

⁴⁴ Bollfrass 2022.

⁴⁵ Bollfrass 2022.

⁴⁶ *Steinmeier: „Ich habe mich geirrt”*. [online], 2022. 04. 04. Forrás: faz.net [2022. 04. 14.].

⁴⁷ ARD Tagesschau: *Bundespräsident zu Russland-Politik, „Ich habe mich geirrt”*. [online], 2022. 04. 04. Forrás: tagesschau.de [2022. 04. 05.].

Steinmeier államfő már 2022 áprilisában azt tervezte, hogy Kijevbe utazik a lengyel, a litván, az észt és a lett elnökkel együtt, de az ukrán kormány őt nem hívta meg, az utóbbi években tanúsított oroszbarát álláspontjára hivatkozva. A kancellársága idején Schröder egykori kabinetfőnöke Steinmeier volt, ezért sem meglepő, ha nem siettek őt fogadni Kijevben szövetségi elnökként. Ráadásul amikor Oroszország 2014-ben először megtámadta Ukrajnát, és Németország Franciaországgal együtt közvetített a Minszk 2 megállapodás elérésében, Steinmeier külügyminiszterként Oroszország értelmezése mellé állt az úgynevezett „Steinmeier-formulában” való megegyezéssel.⁴⁸ Az ukrán álláspont, hogy Steinmeiert államfőként nem hívták meg Kijevbe, nem kis felháborodást váltott ki a német politikusok körében. Steinmeier és Volodimir Zelenszkij csak május elején tudta telefonon tisztázni a helyzetet, az ukrán elnök személyesen hívta meg Steinmeiert, aki először október végén látogatott el az ukrán fővárosba.

Ukrajna támogatása, biztonsági aggályok

Az Oroszország 2022. február 24-i ukrajnai agresszióját követő napokban a német válasz kifejezetten erős volt. Olaf Scholz ígéretet tett Ukrajna támogatására, a német hadsereg modernizálását és megerősítését vetítette előre, valamint az orosz energiatünettség feladását. Nem sokkal ezután a példátlan új intézkedések végrehajtása mégis nehéznek bizonyult, a kormány gyakran tűnt határozatlannak. Azt hangoztatta, hogy az orosz energiainportról való gyors leválás nem reális, elvetette az orosz energiakereskedelem uniós szankcionálását, és közölte, hogy nem hajlandó nehézfegyverzetet és harckocsikat küldeni Ukrajnába. A hivatalos indoklás az volt, hogy az ukrán haderő nincs kiképezve a német harckocsik használatára, és a német hadsereg nem is engedheti meg magának, hogy nehézfegyvereket adjon át, mert maga is rászorul ezekre. Április végére azután a kormány mégis hozzájárult a harckocsiszállításához, és az orosz olajimport kiváltását is elképzelhetőnek tartotta.

Valójában az SPD a régi keleti politika jegyében továbbra is került a konfrontációt Oroszországgal, és a Zöldek között is erős az a felfogás, amely szerint a fegyverszállítások súlyosbítják a nemzetközi konfliktusokat, ezért jobb, ha Németország kimarad ezekből. A pacifista tábor szerint a nehézfegyver-szállítás olyan eszkalációt jelent, amely orosz ellenlépésekkel fenyeget. A német vezetés óvatos magatartása mögött az a félelem is meghúzódik, hogy a fegyverszállítások miatt a viszály kiszélesedésével maga Németország és más országok is célpontokká válhatnak.⁴⁹ Amerikai és belpolitikai nyomásra a kancellár engedélyezte a német hadsereg egyes Gepard típusú önjáró légvédelmi gépjárműjének átadását Ukrajna részére. Scholz kancellár előtte bejelentette, hogy egymilliárd euró támogatást nyújtanak Kijevnek, hogy az ukrán kormány abból tudja finanszírozni

⁴⁸ Auswärtiges Amt: *Wichtige Einigung im Konflikt in der Ostukraine*. [online], 2019. 10. 08. Forrás: auswaertiges-amt.de [2022. 10. 11.].

⁴⁹ Fix, Liana – Kimmage, Michael: *What If the War in Ukraine Spins Out of Control? How to Prepare for Unintended Escalation*. [online], 2022. 07. 19. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 07. 22.].

fegyverbeszerzéseit. Az ukrajnai háború első napjaiban a német közvélemény alapján véve elutasította a fegyverszállításokat, később viszont megengedőbbé vált,⁵⁰ és azóta is tartja a többségi támogatást.⁵¹

A második világháború befejezésének 77. évfordulóján, 2022. május 8-án elmondott televíziós beszédében Scholz kancellár megfogalmazta a német politika elveit az orosz–ukrán háborúval kapcsolatban. Ezek a következők: 1. nincs egyoldalú német fellépés; 2. mindenben, amit Németország tesz, ügyelnie kell a védelmi képesség fenntartására; 3. Németország nem vállal semmit, ami neki és a partnereinek nagyobb kárt okoz, mint Oroszországnak; 4. Németország nem fog olyan döntést hozni, amely a NATO-t a háború részesévé tenné.⁵²

Németországból sokan úgy látják, hogy az orosz–ukrán háborúban egyik félnek sincs érdemleges győzelmi lehetősége, csak vesztes és kevésbé vesztes lehet, a „legyőzött” és a „győztes” is meggyengül.⁵³ Németországnak érdeke a háború mielőbbi befejezése, mert számára és az európai szövetségesei számára az ukrajnai háború elhúzódása hosszú évekig tartó instabilitást eredményezhet az Európai Unió határain.⁵⁴ Wolfgang Ischinger, aki másfél évtizedig volt a Münchener Biztonságpolitikai Konferencia elnöke, hangsúlyozza: az Ukrajnával kapcsolatos német késlekedés azzal a kockázattal jár, hogy alássa Németország európai pozícióját és saját érdekeit is. Németországnak az az érdeke – jobban, mint más országoknak –, hogy támogatást nyújtson Ukrajnának, hogy a háború mielőbb és Ukrajna számára a lehető legkedvezőbb feltételekkel érjen véget. Ezért minden tőle telhetőt meg kell tennie, hogy támogassa Ukrajnát az ország déli és keleti területeinek visszaszerzésére irányuló erőfeszítéseiben, nehézfegyverzet biztosításával segítenie kell a tűzszünethez vagy a béketárgyalásokhoz szükséges feltételek megteremtésében. Ilyen tárgyalások csak akkor kezdődhetnek, írja Ischinger, ha mindkét fél úgy ítéli meg, hogy a katonai lehetőségei kimerültek.⁵⁵ A jelenlegi helyzet viszont az, hogy „Oroszország nem vesztett eleget, Ukrajna pedig nem nyert eleget”. Németországnak arra kell törekednie, hogy megváltoztassa az egyenletet, és segítsen Ukrajnának.⁵⁶

A 2022-es költségvetési folyamat részeként a modernizálási kezdeményezés forrásait összesen 2 milliárd euróra emelték. A kiegészítő forrásokat elsősorban Ukrajnának szánják, de az Európai Békeprogramhoz kötelező, megemelt német hozzájárulásokat is finanszírozzák, ebből téríthetők az EU-tagországok Ukrajnának nyújtott támogatási

⁵⁰ *Sind Sie für oder gegen die Lieferung schwerer Waffen an die Ukraine?* [online]. Forrás: de.statista.com [2022. 10. 20.].

⁵¹ Egy Németország Ukrajna-politikájáról szóló 2023. márciusi közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek 47%-a megfelelőnek ítélte Ukrajna fegyverekkel történő támogatását, 31%-uk túlzottnak, 16%-uk nem elegendőnek. A háború befejezése érdekében tett diplomáciai erőfeszítéseket 53%-uk kevésnek találta. Lásd *ARD-DeutschlandTrend, März 2023, Deutsche Ukraine-Politik*. [online]. Forrás: infratest-dimap.de [2023. 10. 05.].

⁵² Bundesregierung: *Fernsehansprache des Bundeskanzlers „Ein 8. Mai wie kein anderer”*. [online], 2022. 05. 08. Forrás: bundesregierung.de [2022. 05. 11.].

⁵³ Kleinwächter 2022.

⁵⁴ Fix, Liana – Kimmage, Michael: *What If the War in Ukraine Doesn't End? The Global Consequences of a Long Conflict*. [online], 2022. 04. 20. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 05. 15.].

⁵⁵ Ischinger 2022.

⁵⁶ Brathwaite, Kirstin J. H. – Konaev, Margarita: *The Real Key to Victory in Ukraine. Why Sustaining the Fight Is Everything in a War of Attrition*. [online], 2022. 06. 29. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 11. 16.].

költségei is.⁵⁷ A szövetségi kormány a honlapján folyamatosan frissíti azt a listát, amelyen áttekintést ad arról, hogy a kormány eddig milyen német katonai segítséget nyújtott Ukrajnának a partnereivel és a szövetségeseivel együttműködve.

Az első német nemzeti biztonsági stratégia

Németország biztonságpolitikai stratégiáját az 1990-es évek óta az átfogó biztonsági koncepció felfogása alakítja. A külpolitika terén kiemelkedő jelentőségűek az úgynevezett fehér könyvek (1994, 2006, 2016), amelyek középtávon meghatározzák az alapvető célokat, a stratégiai prioritásokat és a cselekvési területeket. A jelzőlámpa-koalíció a koalíciós szerződésben⁵⁸ meghirdette, hogy 2022 végéig elkészíti az első átfogó *Nemzeti Biztonsági Stratégiát*,⁵⁹ amely számításba veszi a Németország biztonságára irányuló összes belső és külső fenyegetést, tervezték egy, a kormányzati lépéseket koordináló Nemzeti Biztonsági Tanács létrehozását is. A konzultációk után az elkészült dokumentumot a szövetségi kormány 2023. június 14-én mutatta be a nyilvánosságnak. A stratégia immár számol a NATO 2022. június végén Madridban elfogadott új stratégiai koncepciójával, amely Oroszországot azonosítja „a legjelentősebb és legközvetlenebb fenyegetésként” a szövetség biztonságára nézve, ezért a szövetségesek megerősítik az elrettentési és védelmi képességeket Oroszországgal szemben, miközben nem számolják fel a politikai együttműködés lehetséges kereteit.⁶⁰ A német dokumentum megjelöli az ország biztonsági érdekeit, prioritásait és azokat a területeket, ahol biztonsági kihívásokkal kell szembenéznie: például a katonai védelemtől a nemzetközi válságkezelésig, a kiber-, a nyersanyag- és az energia-biztonságtól a klímaválság és a járványok kezeléséig. A biztonságot a *védekezés* (különösen a NATO-val kapcsolatos 2%-os cél elérése), a *reziliencia* (főleg a kritikus infrastruktúra védelme), valamint a *fenntarthatóság* dimenziójában kívánják erősíteni.

A stratégiáról folytatott vitában az elemzők rámutattak, hogy a dokumentumban szereplő intézkedések többnyire szándéknyilatkozatok, amelyeknek a további kidolgozása szükséges, és a megvalósításukhoz nem bocsátanak rendelkezésre további pénzeszközöket. Azt is hozzátézik: a biztonságpolitikában valódi fordulat, korszakváltás majd akkor következik be, ha Németország képes lesz olyan biztonsági stratégiát végrehajtani, amely érvényre juttatja az ország hosszú távú értékeit és érdekeit. Ehhez viszont szemléletváltásra van szükség mind a kormány, mind a német lakosság részéről, ami új gondolkodást igényel nemcsak a biztonságpolitikában, hanem annak oktatásában is. A közvélemény antimilitarista beállítottságán is változtatni kell, ami hosszú és nehéz folyamat lesz. A német közvélemény, különösen a fiatalabb generáció, ma is erősen támogatja a pacifista irányzatot: 2020-ban a németek mindössze 47%-a gondolta úgy, hogy a katonai erő „néha szükséges”, szemben az amerikaiak 78%-ával. Figyelemre méltó ugyanakkor

⁵⁷ Bundesregierung: *Militärische Unterstützungsleistungen für die Ukraine*. [online], 2022. Forrás: bundesregierung.de [2023. 10. 23.].

⁵⁸ *Mehr Fortschritt wagen, Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen SPD, Bündnis 90/Die Grünen und FDP*. [online], 2021, 104–125. Forrás: spd.de [2023. 06. 23.].

⁵⁹ Kleinwächter 2022.

⁶⁰ Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: *Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése*. [online], SVKI Elemzések, 2022. 07. 12. Forrás: svkk-uni.nke.hu [2022. 10. 10.].

a 2022. február 24. után bekövetkezett trendforduló, hogy a németek 78%-a támogatta az Ukrajnának nyújtott német fegyverszállítást és a Bundeswehr fokozott fejlesztését, 68% pedig azt, hogy Németország megerősíti katonai jelenlétét a NATO keleti tagállamaiban.⁶¹

A szakértők szerint a szövetségi kormány külpolitikai stratégiájának irányítását az is nehezíti, hogy az államigazgatás szerkezete nem integrált, a koncepciók minisztériumokban és bizottságokban készülnek, és a kormánykoalíció nem tudott megállapodni a Nemzeti Biztonsági Tanács felállításában, amely központi stratégiai, koordináló szerepet töltené be a minisztériumok és a kancellária között. Arra is intenek, hogy a kormánynak jól kell hasznosítania a tervezett védelmi kiadásait, hogy azokat olyan projektekre fordítsa, amelyek valódi védelmi képességet biztosítanak.

Németországnak mindazonáltal jó esélyei vannak arra, hogy komoly biztonsági szereplővé váljon Európában. Az elemzők felhívják a figyelmet arra, hogy Berlinnek kelet felé nézve, a kínai politikájában nem szabad megismételnie azokat a hibákat, amelyeket az Oroszország-politikájában elkövetett; nyugat felé nézve pedig helyre kell állítania a bizalmat, meg kell erősítenie a kapcsolatát szövetségeseivel, többet kell tennie a közös védelem támogatásáért. E tekintetben pozitívként értékelik, hogy a Zöldek a párt pacifista múltja, meggyőződése ellenére hajlandóságot mutatnak a védelem fokozására.⁶²

Nyilvánvaló, hogy Európának jelenleg nagyobb szüksége van az Egyesült Államok politikai és katonai vezetésére, mint valaha, de egy erősebb Európai Unió, amely nagyobb katonai cselekvőképességgel rendelkezik, az egész transzatlanti közösség közös érdeke. Az unióknak ehhez javítania kell a katonai képességeit. Németország 70 éve biztosítja az amerikai katonai jelenlét legfontosabb bázisait Európában, a hadserege teljes mértékben integrálódott a NATO struktúráiba. Bármilyen európai rendkívüli katonai helyzetben Németország lenne az Egyesült Államok számára a nyilvánvaló stratégiai és logisztikai központ.⁶³

A jelenlegi változások tükrében különösen fontos, hogy Oroszország a politikai területeken hogyan fogja pozícionálni magát az európai országok irányában. Láthatóan arra kell felkészülni, hogy Oroszország fokozatosan feladja az elmúlt évszázadok klasszikus „Európa-orientációját”.⁶⁴ Ezzel kapcsolatban a DGAP német külpolitikai kutatóműhely munkatársai három lehetséges jövőbeli forgatókönyvet vázoltak fel: a konfrontáció, az együttélés és az együttműködés lehetőségét. Európának e három fejlődési irányra kellene felkészülnie, és ennek megfelelően cselekednie: 1. *Konfrontáció* esetén egy erős Európa elszigeteli Oroszországot, és ennek következményeként Kína felé kényszeríti. Európának, Oroszországnak és az USA-nak ez esetben sikerül minimális stabilitást teremtenie kölcsönös elrettentés révén, elsősorban katonai elrettentés, másodsorban gazdasági kényszer alapján. A katonai elrettentés alapvető terhet egyre inkább a NATO európai pillére viseli. A világ egy geoökonómiai kettősség felé halad: egy eurázsiai gazdasági övezet alakul ki, amelyben Oroszország lesz a junior partner Peking mellett.

⁶¹ Csiki Varga Tamás – Etl Alex: *Forradalom vagy kiugazítás? A német haderő fejlesztésének kérdései az orosz–ukrán háború fényében*. [online], *SVKI Elemzések*, 2022. 04. 22. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2022. 10. 14.].

⁶² Bollfrass 2022.

⁶³ Ischinger 2022.

⁶⁴ Kleinwächter 2022.

2. *Együttélés* esetén Európa visszatér a régi gyengeségéhez, Kelet-Európa és Közép-Ázsia államai egyre inkább orosz befolyás alá kerülnek, véget ér az Oroszországgal szembeni egységes fellépés. 3. A harmadik opcióban az oroszországi fejlemények állnak a középpontban, eszerint a szankciók az orosz gazdaság összeomlásához vezetnek, mindezek következtében Oroszország az *együttműködés* irányába mozdul el, és egy új biztonsági szerződés megkötése válik lehetővé.⁶⁵

Németország vezető szerepe

Az utóbbi években a viták középpontjába került Németország vezetői képessége, az az elvárás, hogy az ország vállaljon vezető szerepet, ami arányban áll politikai és főleg gazdasági súlyával. Berlin a történelmi előzményektől fogva, a tartózkodás politikai kultúrájára építve, csak vonakodva hajlandó nagyobb „felelősséget” felvállalni, vezető szerepben nemzetközi befolyást gyakorolni. A jelenlegi helyzet azáltal válik még összetettebbé, hogy a fokozott szerepvállalásra éppen egy olyan időszakban kerül sor, amikor a német gazdaság, a német ipar versenyképességének további fenntartása nehézségekbe ütközik, amikor Németország saját gazdasági teljesítőképessége várhatóan elmarad a korábbiaktól.

Az ukrajnai háború előtt is, az euróválságban, a 2014-es krími invázió vagy a 2015-ös menekültválság idején is látható volt, hogy Németország nem törekedett vezető szerepre, gyakran az európai és a transzatlanti partnerek nyomása kellett ahhoz, hogy határozottabban, vezetőként lépjen fel, a német közvélemény pedig még így is nehezen győzhető meg ennek szükségességéről. Scholz kancellár a 2022. február 27-i beszédében határozottabb fellépést ígért Európa biztonsága és védelme érdekében, de továbbra is elutasította az európai vezető szerepet, és tétovázott az Oroszországgal szembeni további szankciókkal kapcsolatban.⁶⁶ A kancellárnak a Bundestaghoz intézett 2022. júniusi beszédét, amelyben Ukrajna számára „új Marshall-tervet” javasolt, már úgy értékelték, hogy abban nagyobb kezdeményezésről tett tanúbizonytságot.⁶⁷

Németország vezető szerepet tölthet be az Európai Unió biztonsági kihívásainak megoldásában is, amihez a gazdasága, európai és transzatlanti elkötelezettsége is hozzájárul, 2022-ben a G7-országok vezetőjeként még további lehetőségei voltak arra, hogy a nyugati világrend hitelességét erősítse. Az elemzők felhívják azonban a figyelmet arra, hogy a német kormánynak le kell győznie a katonai erő alkalmazásától való idegenkedését és a változásokkal szembeni ellenállását. Ennek elmulasztása ugyanis hosszú távon nemcsak Németország európai helyét áthatja alá, hanem a nyugati szövetséget is meggyengítheti a globális kihívások idején.⁶⁸ A német külpolitika évtizedek óta olyan elvekre épült, mint a katonai erő alkalmazásától való tartózkodás, amit a második világháború utáni német társadalom jelentős pacifista áramlatai is támogattak. Európában nincs még

⁶⁵ Mölling, Christina et al. (2022): *Zeitenwende für Europas Sicherheitsordnung: Entwicklungsoptionen in drei Skizzen*. [online], *DGAP Policy Brief*, 9. Forrás: ssoar.info [2022. 08. 18.].

⁶⁶ Blumenau, Bernhard (2022): *Breaking With Convention? Zeitenwende and the Traditional Pillars of German Foreign Policy*. *International Affairs*, 98(6), 1895–1913.

⁶⁷ *Scholz will „Marshall-Plan” für die Ukraine*. [online], 2022. 06. 22. Forrás: dw.com [2022. 11. 16.].

⁶⁸ Ischinger 2022.

egy olyan ország, ahol az ukrajnai orosz invázió ugyanolyan alapvető és nagy horderejű politikai változásokat generált volna, mint Németországban. A korszakváltó program most az európai biztonság sarokkövévé alakítaná az országot.

A német kancellárnak, amellet, hogy a német közvéleményt maga mögött kell tudnia, az Európai Unió egységét is szem előtt kell tartania. A sikeres német vezetéshez helyre kell állítania a bizalmat is, mivel Németország az újraegyesítés óta felépített bizalom egy részét elvesztette az orosz energiától való függősége miatt, és amiatt, hogy ragaszkodott az Északi Áramlat 2 megépítéséhez. Az európai kételyeket tovább fokozta Berlin vonakodó álláspontja az Ukrajnába irányuló fegyverszállításokkal kapcsolatban. Németország akkor lesz képes a vezető szerepet betölteni, ha a *status quo*hoz való ragaszkodás helyett képes a változást felvállalni. Figyelemre méltó Christian Lindner szövetségi pénzügyminiszter célkitűzése, amely szerint Németországnak kell rendelkeznie Európa egyik leginkább cselekvőképes, legerősebb, legjobban felszerelt hadseregével, még ebben az évtizedben, mondván, mert az felel meg Németország fontosságának, európai felelősségének.⁶⁹

Az európai külpolitikai vezető szerepnek az ellátásához, történjen az bárki részéről is, az európai döntéshozatal átalakítására is szükség van. Scholz kancellár is tisztában van azzal, hogy az Európai Unió döntéshozatali folyamatának szintén meg kell változnia. Ezért fontos javaslatokat terjesztett az EU elé, többek között az unió külpolitikai döntéshozatali folyamatának reformjára vonatkozóan, az EU cselekvési képességének megreformálása és javítása érdekében.⁷⁰ Egyetért azokkal, akik szerint a külpolitikai döntésekhez az egyhangú szavazást a többségi szavazásnak kell felváltania; mert amíg a vétójog fennmarad, az megakadályozhatja a cselekvést, és az Európai Uniót nem fogják komolyan venni a globális biztonság fontos szereplőjeként. Az Európai Unió „nem tehet úgy, mintha egy államként viselkedne”, ha a diplomáciája – Josep Borrell, az EU külügyi főképviselőjének szavaival élve – „27 tagállam patchwork-je”.⁷¹ Scholz kancellár a prágai Károly Egyetemen 2022. augusztus 29-én elmondott beszédében európai kontextusba helyezte az orosz invázió után meghirdetett „korszakváltást”, konkrét reformjavaslatokat fogalmazott meg az EU jövőjét illetően. Felhívta a figyelmet a külső függőségek és az egyhangúság, a vétójog problémájára, amely lehetőséget ad másoknak arra, hogy egy geopolitikailag egységes Európa ellen lépjenek fel, és kijátsszák az európaiakat egymás ellen.⁷² Scholz kancellár válaszolt Emmanuel Macron francia elnöknek is, aki „szuverén” Európát szorgalmazott. A kancellár úgy vélte: az EU szuverénebbé válik azáltal, hogy „a lehető leghamarabb” megszünteti az ipar számára fontos nyersanyagok és ritkaföldfémek egyoldalú függőségét. A kancellár közös uniós légvédelmi rendszert is sürgetett, azt, hogy jobb európai együttműködésre van szükség a védelem terén.

Németországtól a nagy szövetségesei, Franciaország és az Egyesült Államok is azt várják, hogy az új külpolitikai irányváltás – a geoökonómiai megközelítéssel szemben – nem az egyes politikaterületek elválasztásán alapuló megoldás lesz. A kínai–amerikai

⁶⁹ Lindner will „eine der schlagkräftigsten Armeen in Europa”. [online], 2022. 02. 28. Forrás: rp-online.de [2022. 11. 10.].

⁷⁰ Ischinger 2022.

⁷¹ Brzozowski, Alexandra: *In Samarkand, Eu Vies to Keep Central Asia Close as Region Walks Tightrope Between Russia And China*. [online], 2022. 11. 18. Forrás: euractive.com [2022. 11. 21.].

⁷² Brössler, Daniel: *Scholz fordert handlungsfähige EU*. [online], 2022. 08. 29. Forrás: sueddeutsche.de [2022. 10. 01.].

szembenállásban ugyanis a világpolitikai dominancia a tét, és ebben a vetélkedésben Kínával szemben veszíteni is lehet.⁷³ Berlin szövetségeseinek elvárásai szerint ezért az új politikának nem a biztonsági, a gazdasági és a technológiai kérdések szétválasztásán, hanem azok egységén kell alapulnia.⁷⁴ Az újonnan formálódó világrendre Európának csak akkor lehet befolyása, ha egységesen tud fellépni, ez különösen azon mérhető le, hogy van-e közös vagy legalább összehangoltabb politika a geopolitika, a védelem, a gazdaság, az energia, az éghajlat és a technológia területén. Európa stratégiai egysége kulcsfontosságú.

Teljes fordulat? Mi változik, és mi nem?

Amikor Putyin 2022. február 21-én elismerte Ukrajna szakadár Luhanszk és Donyeck régióinak függetlenségét, a szövetségi kormány felfüggesztette az Északi Áramlat 2 projektet, majd amikor Oroszország általános támadást kezdett Ukrajna ellen, Berlin engedélyezte az Ukrajnába, válságövezetbe történő fegyverszállítást, Scholz három nappal később a Bundestaghoz fordult, hogy kidolgozza új külpolitikai stratégiáját. Ekkor elmondta: Németország feltétel nélkül ki fog állni a kollektív védelmi kötelezettsége mellett a NATO-n belül; ami az európai béke biztosításához szükséges, az meg fog történni, a Bundeswehrnek ehhez új, erős képességekre van szüksége, sokkal többet kell befektetni az ország biztonságába, a szabadság és a demokrácia védelme érdekében, nemcsak a szövetségesek, hanem Németország saját biztonsága érdekében is. Meg kell erősíteni az Európai Unió szuverenitását. Scholz szankciókat is bejelentett Oroszországgal szemben, valamint elkötelezettséget vállalt az új európai fegyverkezési projektek, felfegyverzett drónok és a fegyveres erők (Bundeswehr) új, amerikai atomtöltetek célba juttatására alkalmas repülőgépekkel való felszerelése mellett. Scholz egyértelműen alárendelte a kereskedelmi érdekeket a kül- és biztonságpolitikai szempontoknak, azt is elismerte, hogy Németországnak többet kell tennie saját maga és Európa biztonságaért.

A nyugati szövetség, az európai integráció, a katonai eszközök elutasítása a külpolitikában és az Oroszországgal való aktív kapcsolat évtizedek óta a német külpolitika sarokkövei. Németország a második világháború után olyan „civil hatalomként” határozta meg magát, amely a külpolitikájában a nemzetközi kapcsolatok civilizálására törekedett, két fő elve a multilateralizmus és az antimilitarizmus, ez utóbbi a katonai erő alkalmazását csak végső eszközként tudja elfogadni. Mint láthattuk, a korszakváltás a külpolitikában komoly változást idézett elől, másfelől azonban Németország továbbra is elkötelezett az európai integráció, a transzatlanti együttműködés és a multilateralizmus mellett.

A második világháború után az egyik tanulság az volt, hogy Németország soha többé nem járhat külön úton. A multilateralizmus, a szabályokon alapuló nemzetközi rend a nyugatnémet külpolitika alappillére lett. Nyugat-Németország integrálódott a nyugati szövetségbe, a nyugati kötődés („Westbindung”) szorosan hozzátartozik a német államisághoz, a „Staatsraison” részévé vált, Németország az újraegyesítés után is a NATO

⁷³ Terhalle, Maximilian: *Strategische deutsche Interessen*. [online], 2021. 07. 27. Forrás: fazarchiv.faz.net [2022. 07. 27.].

⁷⁴ Kiss J. László: *A geoökonómia mint külpolitika – érdekek és értékek a német külpolitikában*. In Csicsmann László – Kemenszky Ágnes (szerk.): *A nemzetközi rendszer alakváltozásai a 21. század elején. Tanulmányok Rostoványi Zsolt 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 185.

és az európai integráció feltétlen híve maradt. Scholz kancellár korszakváltó beszéde megerősítette Németország alapvető elkötelezettségét a Nyugat, a transzatlanti szövetség és az Európai Unió iránt, ami ezután is központi szerepet játszik az ország identitásának alakításában,⁷⁵ és azt, hogy Berlin kitart az európai védelem, a NATO és a szövetségesekkel való interoperabilitás mellett. A német kormány még határozottabban hitet tett az európai szolidaritás iránt, és nyomát sem mutatta annak, hogy „külön úton” kívánna járni. Berlin európai partnerei üdvözölték a német védelmi költségvetés emelését és az újrafegyverkezési projektet, jóllehet, a szomszédjai korábban ugyanezt aggodalommal fogadták volna. Ezen szemléletváltás oka nemcsak az orosz fenyegetettségben rejlik, hanem abban is, hogy elfogadják és elismerik a német külpolitika eddigi hagyományos pilléreinek sikereit, és Németországot nem tekintik fenyegetésnek.

Összefoglalás, következtetés

Az Ukrajnával szemben 2022. február 24-én elindított orosz agresszió után egyetlen másik európai ország sem szembesült olyan nagy horderejű politikai változással, mint Németország. A német külpolitika új korszaka azonban nem fog egyik napról a másikra elérkezni. A folyamat, amelyben formálódik, számos kül- és belpolitikai tényező dinamikájától is függ, például attól, hogyan alakul az ukrajnai háború és Oroszország külpolitikai magatartása, a nyugati szövetségesek milyen elvárásokat támasztanak Németországgal szemben, de attól is, hogyan sikerül az orosz energiafüggéstől való szabadulás, a belpolitikai folyamatok milyen irányban fejlődnek, és milyen társadalmi támogatottságra lesz az elindított fordulatnak.

Olaf Scholz beszéde egy „új korszak” kezdetét jelenti a német külpolitikában, amelyben különösen az Oroszországhoz való viszony változott meg. A német kormány ráébredt arra, hogy az orosz fenyegetéssel szemben a „soft power” nem elég, annak katonai erővel alátámasztott elrettentési politikával kell párosulnia. A külpolitikába beépítik a katonai elrettentés logikáját és csökkentik az energetikai függőséget. Németország a pragmatikus, az elsősorban a gazdasági együttműködésen alapuló külpolitika helyett az értékalapú külpolitikát helyezi előtérbe. Németország elutasítja Oroszország agresszióját Ukrajnával szemben, a háború mielőbbi, Ukrajnának kedvező befejezésében érdekelt, a keleti politikájának revíziójával kapcsolatban mielőbb helyre akarja állítani a szövetségesi bizalmát. Scholz kancellár tabut döntött meg azzal, hogy elismerte a katonai erő szükségességét az európai rend és szolidaritás védelmében. Blumenau szerint a „korszakváltás” egyértelműen vízválasztót jelentett: megerősítette Németország sikeres külpolitikai hagyományait, miközben lehetőséget kínált a problémásabbaktól való megszabadulásra, ezáltal meghatározta Németország külpolitikájának paramétereit a következő évtizedre.⁷⁶

A német külpolitika paradigmaváltásának vagyunk tanúi. A hangsúlyok megváltoznak. Mégsem beszélhetünk teljes fordulatról, mivel a német külpolitika hagyományos alapvetései fennmaradnak: a kollektív biztonság elve, a szabályokon alapuló nemzetközi

⁷⁵ Blumenau 2022.

⁷⁶ Blumenau 2022.

rendre való törekvés, amely a „civil hatalmat” jellemzi, és az európai integráció iránti elkötelezettség megmarad. Berlin még határozottabban elveti a különutasítást, ehelyett a multilateralizmus, az európai és a transzatlanti szolidaritás mellett kötelezi el magát, amelynek védelmében hajlandó nagyobb felelősséget is vállalni annak érdekében, hogy a kialakuló új világrendben Európa megőrizhesse pozícióját Oroszországgal és a feltörekvő országokkal szemben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Angela Merkel im Gespräch*. [online], 2022. 06. 07. Forrás: www.ardmediathek.de [2022. 06. 08.].
- ARD-DeutschlandTrend, März 2023, Deutsche Ukraine-Politik*. [online]. Forrás: infratest-dimap.de [2023. 10. 05.].
- ARD Tagesschau: *Bundespräsident zu Russland-Politik, „Ich habe mich gerirrt.”* [online], 2022. 04. 04. Forrás: tagesschau.de [2022. 04. 05.].
- ARD Tagesschau: *Merkel äußert sich. „Barbarischer Angriffskrieg Russlands”*. [online], 2022. 06. 02. Forrás: tagesschau.de [2022. 06. 03.].
- Auswärtiges Amt: *Wichtige Einigung im Konflikt in der Ostukraine*. [online], 2019. 10. 08. Forrás: auswaertiges-amt.de [2022. 10. 11.].
- Berns, Andreas: *Wie glaubwürdig ist unsere Wertebasierte Außen- und Sicherheitspolitik?* [online]. *GDISresearch*, 2022/4.
- Blumenau, Bernhard: *Breaking With Convention? Zeitenwende and the Traditional Pillars of German Foreign Policy*. *International Affairs*, 98(6), 1895–1913. Online: <https://doi.org/10.1093/ia/iiacl66>
- Bollfrass, Alex: *Germany's Security Revolution Is Already Stalling*. [online], 2022. 04. 21. Forrás: foreignpolicy.com [2022. 08. 12.].
- Brathwaite, Kirstin J. H. – Konaev, Margarita: *The Real Key to Victory in Ukraine. Why Sustaining the Fight Is Everything in a War of Attrition*. [online], 2022. 06. 29. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 11. 16.].
- Brössler, Daniel: *Scholz fordert handlungsfähige EU*. [online], 2022. 08. 29. Forrás: sueddeutsche.de [2022. 10. 01.].
- Brzoska, Michael: *Grenzen für Rüstungsexporte*. [online], 2022. 08. 25. Forrás: ipg-journal.de [2023. 05. 30.].
- Brzozowski, Alexandra: *In Samarkand, Eu Vies to Keep Central Asia Close as Region Walks Tightrope Between Russia And China*. [online], 2022. 11. 18. Forrás: euractiv.com [2022. 11. 21.].
- Bundesministerium der Finanzen: *Schnelle und spürbare Entlastungen in Milliardenhöhe*. [online], 2022. 12. 16. Forrás: bundesfinanzministerium.de [2023. 10. 10.].
- Bundesministerium der Justiz – Bundesamt für Justiz: *Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren*. [online]. Forrás: gesetzeiminternet.de [2023. 05. 25.].
- Bundesministerium der Verteidigung: *Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*. [online], 2016. 07. 13. Forrás: bmvg.de [2022. 05. 08.].
- Bundespräsident: *Eröffnung der 50. Münchener Sicherheitskonferenz*. [online], 2014. 01. 31. Forrás: bundespraesident.de [2023. 09. 10.].
- Bundesregierung: *Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: bundesregierung.de [2022. 04. 02.].
- Bundesregierung: *Fernsehansprache des Bundeskanzlers „Ein 8. Mai wie kein anderer”*. [online], 2022. 05. 08. Forrás: bundesregierung.de [2022. 05. 11.].
- Bundesregierung: *Militärische Unterstützungsleistungen für die Ukraine*. [online]. Forrás: bundesregierung.de [2023.10. 23.].
- Bundeszentrale für Politische Bildung: *Atomausstieg – Deutschland verabschiedet sich endgültig von der Kernkraft*. [online], 2023. 04. 14. Forrás: bpd.de [2023. 05. 25.].
- Bündnis 90/Die Grünen: *Grünes Wahlprogramm zur Bundestagswahl 2021*. [online], 2021. 09. 26., 11–13, 217–218, 229–230. Forrás: gruene.de [2023. 10. 30.].

- Csiki Varga Tamás – Etl Alex: *Forradalom vagy kiigazítás? A német haderő fejlesztésének kérdései az orosz–ukrán háború fényében*. [online], *SVKI Elemzések*, 2022. április 22. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2022. 10. 14.] Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.2.5>
- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: *Megerősített elrettentés és védelem – a NATO új stratégiai koncepciójának és madridi csúcstalálkozójának értékelése*. [online], *SVKI Elemzések*, 2022. július 12. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2022. 10. 10.].
- Daehnhardt, Patricia – Handl, Vladimir (2018): *Germany's Eastern Challenge and the Russia–Ukraine Crisis: A New Ostpolitik in the Making?* *German Politics*, 27(4), 445–459. Online: <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1448385>
- Deutscher Bundestag: *Bundeskanzler Olaf Scholz: Wir erleben eine Zeitenwende*. [online], 2022. 02. 27. Forrás: bundestag.de [2022. 03. 02.].
- Deutscher Bundestag: *Plenarprotokoll, 20/19, 27. Februar 2022*. [online]. Forrás: dserver.bundestag.de [2022. 03. 22.].
- Deutschland rutscht beim Export auf Platz drei*. [online], 2011. 04. 18. Forrás: spiegel.de [2022. 08. 11.].
- Fix, Liana – Kimmage, Michael: *What If the War in Ukraine Doesn't End? The Global Consequences of a Long Conflict*. [online], 2022. 04. 20. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 05. 15.].
- Fix, Liana – Kimmage, Michael: *What If the War in Ukraine Spins Out of Control? How to Prepare for Unintended Escalation*. [online], 2022. 07. 19. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 07. 22.].
- Forsberg, Tuomas (2016): *From „Ostpolitik” to „Frostpolitik”? Merkel, Putin and German Foreign Policy Towards Russia*. *International Affairs*, 92(1), 21–42. Online: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12505>
- Fünf-Jahres-Bilanz der Einbußen im Osthandel, Russland-Sanktionen treffen vor allem Sachsens Industrie*. [online], 2019. 07. 17. Forrás: manager-magazin.de [2023. 05. 30.].
- Grömling, Michael et al. (2016): *Der deutsche Leistungsbilanzüberschuss – Fluch oder Segen?* [online], *Wirtschaftsdienst*, 96(11), 787–805. Online: <https://doi.org/10.1007/s10273-016-2052-7>
- Hano, Johannes: *Multilateralismus, ein Zauberwort im Ukraine-Krieg verpufft*. [online], 2022. 03. 18. Forrás: zdf.de [2022. 05. 08.].
- Hendrich, Cornelia Karin: *Merkel kritisiert Putin und bittet Ukraine, „klug zu sein”*. [online], 2018. 11. 29. Forrás: welt.de [2023. 06. 30.].
- Hettyey, András (2015): *Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? Nemzet és Biztonság*, 8(1), 46–64.
- Ischinger, Wolfgang: *Germany's Ukraine Problem. Europe's Largest Country Needs Time to Adjust to a Dangerous New World*. [online], 2022. 08. 10. Forrás: foreignaffairs.com [2022. 10. 11.].
- Kiss J. László: *Berlin, Moszkva, Washington az ukrán válságban. Az ukrán válság mint a német politika tesztsete*. [online], *Grotius Tanulmányok*, 2014. 05. 09. Forrás: grotius.hu [2023. 05. 30.].
- Kiss J. László (2022): *A geökonómia mint külpolitika – érdekek és értékek a német külpolitikában*. In Csicsmann László – Kemenszky Ágnes (szerk.): *A nemzetközi rendszer alakváltozásai a 21. század elején. Tanulmányok Rostoványi Zsolt 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 177–188.
- Kiss, J. László: *Németország válaszáton: Atomkraft: Ja, bitte? Marad a német kormány?* [online], 2022. 07. 29. Forrás: youtube.com [2022. 08. 05.].
- Kleinwächter, Lutz: *Zur Sicherheitsstrategie Deutschlands in der „Zeitenwende”*. *Teoria i Praktyka*, 46(1), 151–167. Online: <https://doi.org/10.48269/2451-0718-btip-2022-1-009>
- Lau, Jörg – Shafy, Samiha: *„Werte und Interessen sind kein Gegensatz”*. [online], 2021. 12. 22. Forrás: auswaertiges-amt.de [2022. 10. 11.].
- Lindner will „eine der schlagkräftigsten Armeen in Europa”*. [online], 2022. 02. 28. Forrás: rp-online.de [2022. 11. 10.].
- Markus Söder bei Lanz (ZDF): „Putin hat uns alle belogen”*. [online], 2022. 03. 17. Forrás: fr.de [2023. 04. 14.].
- Meister, Stefan – Jilge, Wilfried: *Nach der Ostpolitik, Lehren aus der Vergangenheit als Grundlage für eine neue Russland- und Osteuropapolitik*. [online], *DGAP Analyse*, 2022. 12. 06. Forrás: dgap.org [2023. 06. 16.].
- Mehrere Grünen-Abgeordnete stimmen gegen Atom-Laufzeitverlängerung*. [online], 2022. 11. 11. Forrás: welt.de [2022. 11. 12.].
- Mehr Fortschritt wagen, Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen SPD, Bündnis 90/Die Grünen und FDP*. [online], 2021, 104–125. Forrás: spd.de [2023. 06. 23.].

- Molnár Tamás Levente: *Németország a konfrontáció korszakába érkezik Az orosz–ukrán háború és Németország kísérlete külpolitikájának újrakalibrálására.* [online], *KKI-elemzések*, 2022/13. Forrás: kki.hu. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzések.KE-2022.13>
- Moulson, Geir: *No Apologies: Germany's Merkel Defends Approach to Ukraine.* [online], 2022. 06. 07. Forrás: apnews.com [2022. 06. 08.].
- Mölling, Christina et al. (2022): *Zeitenwende für Europas Sicherheitsordnung: Entwicklungsoptionen in drei Skizzen.* [online], *DGAP Policy Brief*, 9. Forrás: ssoar.info [2022. 08. 18.].
- Risse, Thomas: *Zeitenwende? Putins Krieg und was er für die Zukunft der liberalen Weltordnung bedeutet. Klar ist: Deutschland braucht eine außenpolitische Trendwende.* [online], 2022. 03. 24. Forrás: internationalepolitik.de [2022. 11. 10.].
- Rüesch, Andreas: *Zauderei und nationale Egoismen: In der Ukraine-Politik erlebt der Westen keine Sternstunde.* [online], 2022. 04. 22. Forrás: nzz.ch [2023. 10. 10.].
- Sasse, Stefan: *Ein Jahr „wertebasierte Außenpolitik” – was bleibt?* [online], 2022. 10. 26. Forrás: deliberationdaily.de [2022. 10. 30.].
- Scholz will „Marshall-Plan” für die Ukraine. [online], 2022. 06. 22. Forrás: dw.com [2022. 11. 16.].
- Sind Sie für oder gegen die Lieferung schwerer Waffen an die Ukraine? [online]. Forrás: de.statista.com [2022. 10. 20.].
- Spyropoulos, Sophia – Neubert, Anja: *Zahlt Deutschland noch für russisches Gas?* [online], 2022. 11. 18. Forrás: mdr.de [2022. 11. 19.].
- Statistisches Bundesamt: *Exportüberschuss 2021 im fünften Jahr in Folge gesunken – Importüberschuss im Handel mit Russland.* [online], 2022. 03. 03. Forrás: destatis.de [2022. 10. 10.].
- Steinmeier: „Ich habe mich geirrt”. [online], 2022. 04. 04. Forrás: faz.net [2022. 04. 14.].
- Terhalle, Maximilian: *Strategische deutsche Interessen.* [online], 2021. 07. 27. Forrás: fazarchiv.faz.net [2022. 07. 27.].
- Urmersbach, Bruno: *Die 20 Länder mit dem größten Handelsbilanzüberschuss im Jahr 2022.* [online], 2023. 08. 29. Forrás: destatis.de [2023. 09. 10.].
- Zeitenwende | Wendezeiten, Sonderausgabe des MSR zur deutschen Außen- und Sicherheitspolitik.* [online], 2020. Forrás: securityconference.org [2023. 10. 10.].